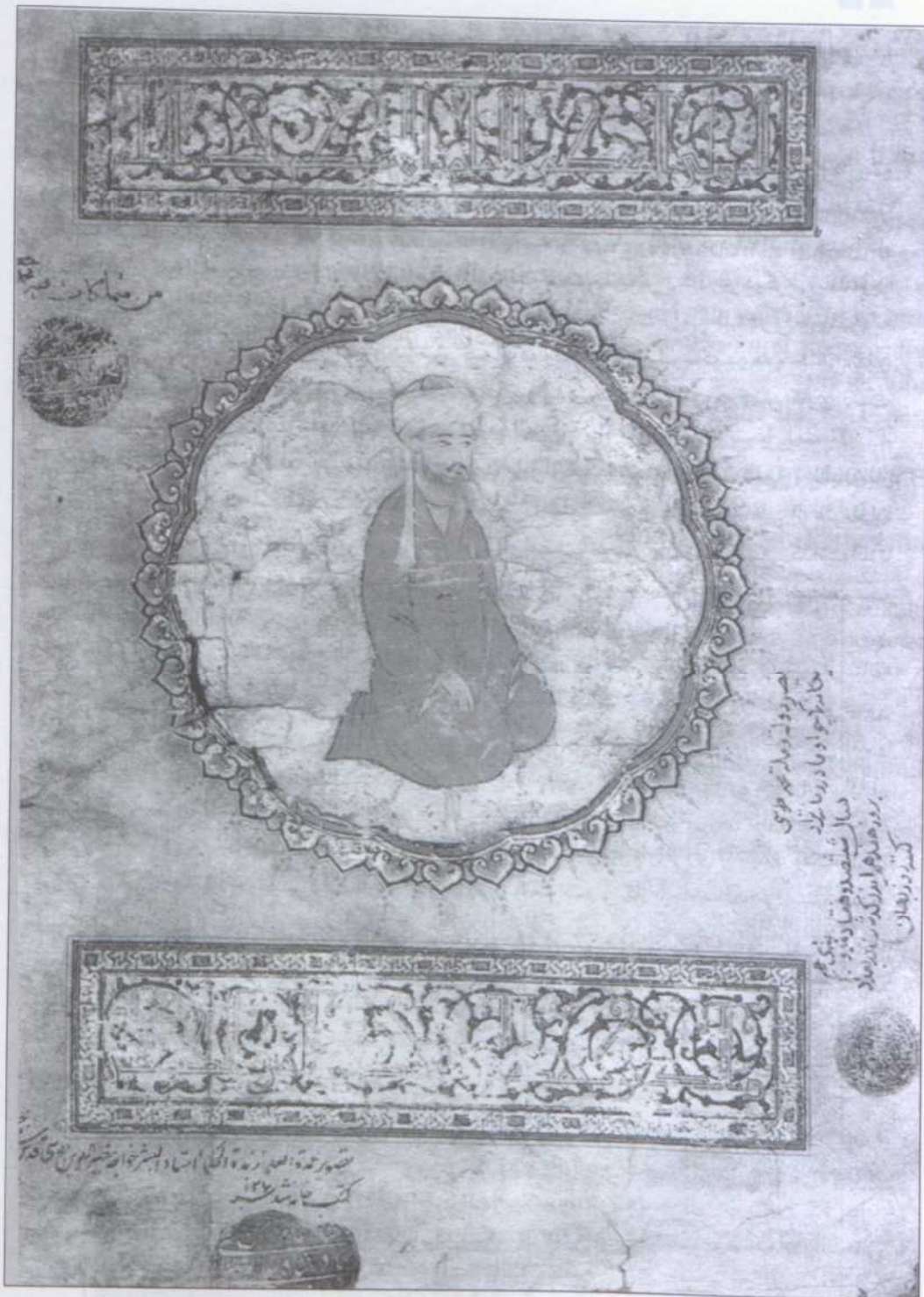

نگاره منسوب به خواجه نصیرالدین توسی

کتابخانه و موزه ملی ملک، شماره ثبت ۵، اندازه ۳۱/۴ x ۳۱/۷ سانتی متر.

نگاره‌ای ساختگی از چهره‌ی خواجه نصیرالدین توسی

جای اندوهناکی و تأثر است که از دیرگاهان، تخم نیرنگ و تزویر و تقلب در همه شوون اجتماعی ماریشه دوانیده و این فرومایگی، مایه بسیاری از بی آمده‌های ناگوار شده است؛ استمرار و دیرپایی این شیوه نادرست و ناپسند کم کم حکم عادت را پیدا کرده و ناروایی آن در پشت پرده رواج، پنهان گردیده است؛ چنین کار ناپسندیده‌ی در کار هنر، که دنیای بی آرایش صفا و صداقت است زنده تر از هر چیز دیگر می باشد زیرا نژهتگاه هنر به طور کلی آلودگی‌ها را بر نمی تابد و همواره زیبایی و معنویت را می طلبد؛ ولی ناخشنودانه باید گفت که تزویرکاری و جعل در قلمرو هنر نیز رخنه کرده و نه تنها در ایران بلکه در همه جا این تقلید کاری و امضای شبهه‌ناک در آثار هنری رواج داشته و دارد و پیداست که هر کس به چنین کاری دست زند لطمه‌ی بر پیکر هنر وارد آورده و آن را از خود آورده است.

سابقه این کار دو علت داشته، یکی ماده پرستی و فزون طلبی و دیگر نیازمندی؛ چون همواره طالبان آثار هنری برای چیزهایی که استادان پیشین ساخته، دل‌بستگی بیشتر نشان می داده‌اند، برخی از هنرمندان متأخر به پیروی از سبک استادان قدیم، آثاری پدید آورده و امضای جعلی آنان را زیر اثر می گذاشته‌اند تا به بهای بهتر بفروشند و نظر به این که چنین کاری را جز اهل فن و هنرشناسان خرده بین و آشنا به سبک هر یک از هنر آفرینان، مردم دیگر در نمی یافته‌اند، جااعلان سود می برده‌اند.

درباره تصویر منتسب به «خواجه نصیرالدین توسی» در روی جلد مجله گرامی «نامه بهارستان» (دفتر دوم، پائیز - زمستان ۱۳۷۹) باید عرض کنم که در اردیبهشت سال ۱۳۵۴ یک روز روانشاد «امیر تیمور کلالی» که گردآورنده آثار هنری چین بود و به نقاشی‌های ایرانی هم علاقه داشت، به خانه من آمد و گفت: «دیروز یک تصویر مهم در کتابخانه ملک دیدم که از چهره «خواجه نصیرالدین توسی» در اوایل عهد مغول کشیده شده بود. شما هم خوبست بروید ببینید.» این بنده پیش از رفتن به «کتابخانه ملک» به مرحوم «احمد سهیلی خوانساری» هنرشناس و محقق برخورددم و موضوع را از وی پرسیدم. گفت: «آری چیزی به نام تصویر خواجه نصیر کشیده و به آقای ملک فروخته‌اند ولی کار پنجاه سال پیش است و کهنه نیست و این از جمله کارهای کسی است که خانواده‌اش متخصص در کتاب‌سازی و تصویر نگاری جعلی هستند.» اینکه که تصویر یاد شده را بر روی جلد مجله «نامه بهارستان» دیدم به حکم آگاهی مختصری که از کیفیت سبک‌های نقاشی ایران از دوران سلجوقی تا این زمان دارم نقاشی مذکور را از جهت سبک، منطبق به سبک نقاشی ایلخانی نیافتم، بلکه معلوم شد که از روی شیوه اواخر عهد تیموری ساخته شده و آنچه در توصیف آن در کنارش نوشته شده از نظر خط‌شناسی نیز به وضوح معلوم است که هر دو متأخر و این زمانی است؛ مطلب مرقوم در کنار تصویر به تاریخ ۶۷۰ هـ. با خط زیر طرح تذهیبی و پایین تصویر که مورخ به تاریخ مؤخر است هر دو خط یک نفر است. اولی به شیوه نسخ و دومین به نستعلیق می باشد.

این چند سطر برای روشن کردن اذهان کسانی که ممکن است این چهره را اصیل و سبک آن را ایلخانی بدانند نوشته شد.

ع. ادیب برومند

[...] بر روی جلد مجله «نامه بهارستان» (دفتر دوم، ۱۳۷۹) مینیاتوری منسوب به خواجه نصیرالدین توسی و از قرن هفتم چاپ شده است که لازم است چند نکته‌ی به اشاره و گذرا به اطلاع خوانندگان محترم رسانم:

- ۱) سبک این تصویر با مکتب دوره ایلخانی متفاوت است و نقاشی‌های مربوط به دوره ایلخانان مغول را می‌توان از روی نسخه‌های باقی مانده از جامع التواریخ مقایسه کرد.
- ۲) بستن دستار و قلم‌گیری و ساخت و ساز نقاشی بیشتر به دوره جلایریان شبیه است و برای مقایسه بهتر می‌توان به آثار جلایریان در قرن هشتم مراجعه نمود.
- ۳) نوع تذهیب: از نقاشی قوی‌تر است و احتمالاً نقاشی بعدها ساخته شده است.
- ۴) مهرها و نوشته‌های اطراف تصویر قابل اعتماد نیست، زیرا ممکن است این صفحه با نوشته‌ها وجود داشته و تذهیب‌ها بعدها به آن افزوده شده باشد.
- ۵) این احتمال وجود دارد که کتیبه و تُرنج وجود داشته است و سپس تصویر خواجه نصیر قلمی شده باشد.
- ۶) محتمل است که نقاشی داخل تُرنج هم بعداً انجام گرفته باشد.

به نظر می‌رسد سبک تذهیب مربوط به پس از دوره ایلخانی و پیش از دوره آل جلایر است، بنابراین اثر نقاشی از شخصی غیر مطلع ولی‌کننده کار می‌باشد.

اردشیر مجرد تاکستانی

